DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.3.3.49>

DOSKONALENIE PROCEDURALNEJ FORMY PRZEPROWADZANIA OBDUKCJI JAKO ŚRODKA DOWODOWEGO W POSTĘPOWANIU KARNYM

Oleksandr Starenkyi

kandydat nauk prawnych,

profesor Katedry Postępowania Karnego

Narodowej Akademii Spraw Wewnętrznych (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-4517-726X

e-mail: OleksandrStarenkyi@ukr.net

Adnotacja. W artykule, na podstawie wyników analizy źródeł naukowych, przepisów obowiązującego Kodeksu Postępowania Karnego Ukrainy i praktyki jego stosowania, procesowego prawa karnego poszczególnych krajów zagranicznych, badane są problematyczne kwestie formy proceduralnej obdukcji jako środka dowodowego w postępowaniu karnym. Należy zauważyć, że wyniki analizy przepisów obowiązującego prawa postępowania karnego Ukrainy i praktyki jego stosowania wskazują na niedoskonałość formy proceduralnej przeprowadzenia obdukcji jako sposobu uzyskania dowodów lub weryfikacji już otrzymanych dowodów, co negatywnie wpływa na osiągnięcie celu dowodu w postępowaniu karnym i zapewnienie skuteczności postępowania przygotowawczego. Uzasadnia się konieczność przeprowadzenia badania na podstawie postanowienia śledczego, detektywa w przypadku dobrowolnej zgody osoby, a przymusowej obdukcji – na podstawie postanowienia prokuratora. Proponuje się dostarczenie kopii protokołu osobie podlegającej obdukcji nie tylko w przypadku przymusowej obdukcji, jak określono teraz w ust. 5 art. 241 Kodeksu Postępowania Karnego Ukrainy, ale także w przypadku obdukcji za jej dobrowolną zgodą.

Słowa kluczowe: obdukcja, uzyskanie dowodów, śledczy, detektyw, prokurator, postępowanie przygotowawcze, środek dowodowy w postępowaniu karnym.

IMPROVING THE PROCEDURAL FORM OF EXAMINATION AS A MEANS OF CRIMINAL PROCEDURAL PROVING

Oleksandr Starenkyi

Candidate of Law,

Professor of the Department of Criminal Procedure

National Academy of Internal Affairs (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-4517-726X

e-mail: OleksandrStarenkyi@ukr.net

Abstract. The article examines the problematic issues of the procedural form of examination as a means of criminal procedural evidence on the basis of the results of the analysis of scientific sources, provisions of the current Criminal Procedure Code of Ukraine and the practice of its application, criminal procedural legislation of some foreign countries. It is emphasized that the results of the analysis of the current criminal procedural legislation of Ukraine and the practice of its application indicate the imperfection of the procedural form of examination as a way to obtain evidence or verify already obtained evidence, which negatively affects the goal of criminal procedural evidence and pre-trial investigation. The necessity to conduct an examination on the basis of the resolution of the investigator, the coroner in case of voluntary consent of the person is substantiated, and the compulsory examination - on the basis of the resolution of the prosecutor. It is proposed to provide copies of the protocol to the person who was examined, not only in the case of a compulsory examination, as currently defined in Part 5 of Art. 241 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, but also in the case of an examination with her voluntary consent.

Key words: examination, obtaining evidence, investigator, inquiry officer, prosecutor, pre-trial investigation, means of criminal procedural proving.

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ ПРОВЕДЕННЯ ОСВІДУВАННЯ ЯК ЗАСОБУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ

Олександр Старенький

кандидат юридичних наук,

професор кафедри кримінального процесу

Національної академії внутрішніх справ (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-4517-726X

e-mail: OleksandrStarenkyi@ukr.net

Анотація. У статті на підставі результатів проведеного аналізу наукових джерел, положень чинного Кримінального процесуального кодексу України та практики його застосування, кримінального процесуального

законодавства окремих зарубіжних країн досліджуються проблемні питання процесуальної форми освідування як засобу кримінального процесуального доказування. Наголошено, що результати проведеного аналізу положень чинного кримінального процесуального законодавства України та практики його застосування свідчать про недосконалість процесуальної форми здійснення освідування як способу отримання доказів або перевірки вже отриманих доказів, що негативно позначається на досягненні мети кримінального процесуального доказування та забезпеченні ефективності здійснення досудового розслідування. Обґрунтовується необхідність проводити освідування на підставі постанови слідчого, дізнавача у випадку надання добровільної згоди особи, а примусове освідування – на підставі постанови прокурора. Пропонується надавати копії протоколу особі, освідування якої проводилося, не лише у випадку проведення примусового освідування, як це визначено наразі у ч. 5 ст. 241 Кримінального процесуального кодексу України, а й у разі проведення освідування за її добровільною згодою.

Ключові слова: освідування, отримання доказів, слідчий, дізнавач, прокурор, досудове розслідування, засіб кримінального процесуального доказування.

Постановка проблеми. Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, визначає необхідність активного й комплексного розвитку сектору безпеки і оборони задля забезпечення системного захисту України від загроз національній безпеці (Стратегія національної безпеки України, 2020). Одним із ключових шляхів такого розвитку є забезпечення системності реформування органів Національної поліції України, посилення кримінальної поліції та органів досудового розслідування, зокрема у сфері боротьби з організованою і транснаціональною злочинністю.

Для посилення гарантій діяльності органів досудового розслідування у відповідній сфері нагальним є потреба оптимізації процесуального інструментарію суб'єктів доказування у кримінальному провадженні, зокрема правової регламентації окремих способів отримання доказів або перевірки вже отриманих доказів, чільне місце в системі яких посідає така слідча (розшукова) дія (далі – СРД) як освідування.

Результати проведеного аналізу положень чинного кримінального процесуального законодавства України та практики його застосування свідчать про недосконалість процесуальної форми здійснення освідування як способу отримання доказів або перевірки вже отриманих доказів, що негативно позначається на досягненні мети кримінального процесуального доказування та забезпеченні ефективності здійснення досудового розслідування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі питання проведення освідування під час здійснення кримінального провадження досліджували Ю.П. Аленін, О.В. Баганець, В.І. Бояров, М.Л. Грібов, В.А. Журавель, М.А. Погорєцький, Д.Б. Сергєєва, О.С. Тарасенко, О.Ю. Татаров, Л.Д. Удалова, С.С. Чернявський, Ю.М. Черноус, М.С. Цуцкірідзе, В.Ю. Шепітько, Д.О. Шумейко та інші фахівці. Водночас, в умовах розширення меж реалізації засади змагальності на стадії досудового розслідування, необхідності оптимізації повноважень органів досудового розслідування, питання удосконалення процесуальної форми проведення освідування як способу отримання доказів або перевірки вже отриманих доказів потребує нагальної уваги.

Отже, **метою статті** є розробка шляхів удосконалення процесуальної форми проведення освідування як засобу кримінального процесуального доказування.

Виклад основного матеріалу та результатів дослідження. У науковій літературі зазначається, що освідування, є різновидом огляду (Сергєєва, 2013: 184). Водночас, враховуючи, що специфічним об'єктом такого огляду є тіло живої людини – це обумовлює особливі умови й порядок його проведення, зв'язаний із забезпеченням гарантій прав людини на особисту недоторканність (тобто йдеться про певну оригінальність пізнавального прийому, що використовується), існують достатньо вагомі підстави для розуміння освідування як самостійної СРД (Вапнярчук, 2017: 224).

Відповідно до ч. 1 ст. 241 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) слідчий, прокурор здійснює освідування підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу. Як бачимо, положення зазначеної норми не визначає серед суб'єктів застосування відповідного способу отримання доказів у досудовому розслідуванні дізнавача, що суттєво обмежує його процесуальні повноваження як суб'єкта кримінального процесуального доказування та призводить до незаконної підміни дізнавачами в окремих випадках сутності освідування на огляд місця події з метою виявлення на тілі особи слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет. Як слушно зазначають О.Ю. Татаров та С.С. Чернявський практика вилучення вказаних об'єктів у ході огляду місця події є неправильною (Татаров, 2014: 35; Чернявський, 2015: 227). У зв'язку з цим у ст. 241 КПК України серед суб'єктів проведення освідування необхідно закріпити дізнавача.

Слід зазначити, що освідування як засіб кримінального процесуального доказування у досудовому розслідуванні може застосовуватися щодо підозрюваного, свідка чи потерпілого, що виключає можливість проведення освідування особи, яка ще немає процесуального статусу підозрюваного чи іншого учасника кримінального провадження, проте на її тілі наявні сліди кримінального правопорушення або особливі прикмети, що можуть свідчити про вчинення цією особою кримінального правопорушення. Враховуючи те, що віднесення такої особи до свідка чи потерпілого було б алогічним та неправильним, як слушно зауважує Д.О. Шумейко, проте й визнання такої особи підозрюваним за умови відсутності протоколу про затримання його в порядку ст. 208 КПК є незаконним, оскільки з системного аналізу положень ст. 42 КПК підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому ст. 276-279 КПК повідомлено про підозру, або яка затримана

за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. За таких умов, службова особа, освідування якої необхідно провести, у випадку проведення відносно неї контролю за вчиненням злочину, як вказує дослідник, не є підозрюваним в розумінні ст. 42 КПК, відповідно, у слідчого, прокурора відсутні підстави для його проведення, інакше, фактичні дані, які будуть отримані під час проведення освідування такої особи є недопустимим доказом (Шумейко, 2015: 154). Крім цього, якщо на момент проведення освідування неможливо визначити статус особи, яка підлягає йому, прокурор позбавлений права винести постанову про проведення освідування, оскільки не відомо кого слід освідувати (Шумейко, 2015: 154).

У зв'язку з цим Д.О. Шумейко пропонує уточнити зміст ч. 1 ст. 241 КПК України, виклавши його у такій редакції: «Слідчий, прокурор здійснює освідування особи для виявлення на її тілі, одязі, в якому вона перебуває слідів кримінального правопорушення та їх вилучення або виявлення особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу» (Шумейко, 2015: 158). Аналогічний підхід пропонує М.С. Цуцкірідзе (Цуцкірідзе, 2020: 444). На нашу думку, такі пропозиції є цілком обґрунтованими й такими, що заслуговують на підтримку. Варто зазначити, що нормативна можливість проведення освідування будь-якої особи з метою виявлення на її тілі ознак злочину передбачена в кримінальному процесуальному законодавстві окремих зарубіжних країн (ст. 88 КПК Естонії (Уголовно-процессуальный кодекс Эстонской Республики, 2015), ст. 168 Кримінально-процесуального закону Латвії (Уголовно-процессуальный закон Латвии, 2005), ст. 207 КПК Польщі (Kodeks postępowania karnego, 1997, § 114 КПК Чехії (Уголовно-процессуальное законодательство Чешской Республики, 1999)).

Звертає на себе увагу й те, що законодавець надав у ч. 2 ст. 241 КПК України виключне право прокурору приймати рішення про проведення освідування, що не в усіх випадках забезпечує своєчасність отримання доказів стороною обвинувачення та створює перешкоди у використанні результатів освідування у кримінальному процесуальному доказуванні.

На вказаному акцентують увагу й інші дослідники, зазначаючи, що винесення за КПК 2012 року постанови про проведення освідування виключно прокурором не відповідає вимогам практики, призводить до затягування часу проведення цієї СРД та нічим себе не виправдовує (Клочуряк, 2013: 80). При цьому, як слушно вказує М.С. Цуцкірідзе, «це положення є не зовсім логічним, оскільки фактично слідчий вимушений у будь-якому випадку отримувати дозвіл прокурора на проведення освідування, а потім пропонувати особі добровільно пройти освідування. Звертатися за таким дозволом було б доречним при необхідності проведення лише примусового освідування, урахувавши гарантування під час застосування заходів процесуального примусу законних прав осіб, інтересів яких стосується ця процесуальна дія» (Цуцкірідзе, 2020: 443).

Незважаючи на те, що освідування є самостійним засобом кримінального процесуального доказування, результати проведеного аналізу матеріалів правозастосовної практики свідчать про те, що в більшості випадків ця СРД застосовується паралельно у комплексі з іншими способами отримання доказів або перевірки вже отриманих доказів, зокрема під час проведення огляду місця події, огляду чи обшуку житла або іншого володіння особи, обшуку особи, контролю за вчиненням злочину, що вимагає обов'язкової присутності прокурора для забезпечення оперативної можливості винести ним постанову про проведення освідування. Водночас, лише в поодиноких випадках прокурори як суб'єкти доказування особисто приймають участь у проведенні відповідних СРД, що призводить до різних маніпуляцій з боку слідчих, які негативно позначаються на ефективності кримінального процесуального доказування. Результати проведеного аналізу матеріалів правозастосовної практики свідчать про те, що в одних випадках слідчі незаконно ухвалюють постанови про проведення освідування, а в інших – необґрунтовано підмінюють сутність освідування оглядом місця події або обшуком особи.

З цього приводу В.І. Галаган та О.І. Галаган ставлять цілком слушне закономірне запитання: як бути слідчому за необхідності проведення термінового огляду тіла людини для збирання доказів у кримінальному провадженні після закінчення робочого дня чи коли необхідність проведення освідування виникла у неробочий або святковий день. Адже випадки невідкладності у разі проведення освідування не передбачено, як можливість проведення освідування у невідкладних випадках без постанови прокурора з наступним його повідомленням про одержані результати у найближчий робочий день і надісланням йому копії протоколу цієї процесуальної дії (Галаган, 2013: 17).

Варто зазначити, що в науковій літературі серед вчених висловлюються різні точки зору щодо вирішення зазначеної проблеми. Так, на думку М.С. Цуцкірідзе, «рішення про проведення освідування, що фіксується у відповідній постанові, має приймати особа, яка проводить досудове розслідування. Саме цей підхід забезпечить економію часу та є ефективним у кримінальному провадженні. Натомість, якщо особа, яка проводить розслідування буде звертатися до іншої посадової особи за дозволом на проведення освідування, це спричинить затягування часу, що може призвести до втрати доказів, або спонукає слідчих застосовувати різні незаконні маніпуляції з маскуванням освідування у ході провадження інших процесуальних дій без винесення прокурором постанови про освідування, наслідком чого є визнання протоколів такого освідування недопустимим доказом» (Цуцкірідзе, 2020: 442). Подібну позицію висловлюють й інші науковці, пропонуючи надати право на проведення освідування слідчому, що забезпечить економію часу й ефективність досудового розслідування (Галаган, Клочуряк, Удовенко, 2015: 152).

О.М. Дуфенюк та А.І. Кунтій не вбачають за доцільне закріплювати за слідчим загальне правило щодо прийняття рішення про проведення освідування та пропонують, спираючись частково на конструкцію

ч. 3 ст. 233 КПК України, надати право слідчому до винесення постанови прокурора проводити освідування у невідкладних випадках, пов'язаних із необхідністю запобігти втраті доказів. У такому випадку слідчий, на думку правників, зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутись із клопотанням про проведення освідування до прокурора. Якщо прокурор відмовить у задоволенні клопотання слідчого про освідування, встановлені внаслідок такого освідування докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню в порядку, передбаченому ст. 255 КПК України (Дуфенюк, Кунтій, 2015: 300). На наш погляд, такий підхід є доволі дискусійним, оскільки запропоновані вченими положення за своєю суттю є виключенням із загального правила. Проте окреслена нами проблема має повсякденний характер, що виникає в більшості кримінальних проваджень. При цьому запропонований підхід не закріплює за слідчим права залучати до проведення освідування судово-медичного експерта або лікаря та не забезпечує можливості особі добровільно пройти освідування, що суттєво послаблює гарантії дотримання прав, свобод і законних інтересів такої особи під час проведення освідування. Тому вирішення окресленої проблеми повинно мати більш концептуальний характер із розширенням процесуальної самостійності слідчого, дізнавача як суб'єктів застосування засобів кримінального процесуального доказування.

Варто зазначити, що ч. 1 ст. 193 КПК 1960 р. закріплювала за слідчим повноваження виносити постанову про проведення освідування у випадку необхідності виявити або засвідчити наявність у обвинуваченого, підозрюваного або у потерпілого чи свідка особливих прикмет. Хоча чинний КПК України не закріплює за слідчим, дізнавачем повноваження приймати рішення про проведення освідування, водночас кримінальне процесуальне законодавство окремих зарубіжних країн надає таке право будь-якій службовій особі, яка здійснює досудове розслідування кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 223 КПК Республіки Казахстан (Уголовно-процесуальный кодекс Республики Казахстан, 2014); ч. 2 ст. 238 КПК Республіки Азербайджан (Уголовно-процесуальный кодекс Азербайджанской Республики, 2000); ч. 2 ст. 265 КПК Республіки Туркменістан (Уголовно-процесуальный кодекс Туркменистана, 2009); ч. 1 ст. 206 КПК Республіки Білорусь (Уголовно-процесуальный кодекс Республики Беларусь, 1999); ч. 2 ст. 220 КПК Республіки Вірменії (Уголовно-процесуальный кодекс Республики Армения, 1998) та ін.). У зв'язку з цим та з урахуванням особливостей досудового розслідування вітчизняного кримінального процесу, видається за доцільне закріпити також й за слідчим і дізнавачем право приймати рішення про проведення освідування у кримінальному провадженні.

У цьому контексті доцільно навести позицію О.В. Баганця, який пропонує частини 2, 3 статті 241 КПК України викласти у такій редакції: «2. Освідування здійснюється на підставі постанови слідчого (детектива), прокурора та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря. Освідування, яке супроводжується оголошенням освідуваної особи, здійснюється особами тієї ж статі, за винятком його проведення лікарем і за згодою особи, яка освідується. Слідчий (детектив), прокурор не вправі бути присутнім при освідуванні особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю оголошувати особу, що підлягає освідуванню. 3. Перед початком освідування особі, яка підлягає освідуванню, пред'являється постанова слідчого (детектива), прокурора. Після цього особі пропонується добровільно пройти освідування, а в разі її відмови освідування проводиться примусово» (Баганець, 2017: 150–151). На наш погляд, такий підхід заслуговує на увагу, водночас окремі його положення потребують уточнення. По-перше, в запропонованій нормі відсутній дізнавач як суб'єкт застосування відповідної СРД. Окрім того, зайвою є згадка про детектива з огляду на тотожність його статусу зі статусом слідчого під час здійснення кримінального провадження. По-друге, потрібно розмежовувати суб'єктів, які приймають рішення про застосування відповідного способу отримання доказів в залежності від можливого ступеню обмеження права особи, яка підлягає освідуванню. Якщо особа згідно з ч. 3 ст. 241 КПК України надає добровільну згоду на проведення освідування, то такий спосіб отримання доказів повинен здійснюватися на підставі постанови слідчого чи дізнавача. Якщо ж особа відмовляється від проведення добровільного освідування, то відповідна СРД має проводитися примусово на підставі постанови прокурора. При цьому застосування безперервного відеозапису освідування повинно допускатися лише за добровільної письмової згоди особи. По-третє, дослідник залишив поза увагою питання необхідності надання копії протоколу особі, освідування якої проводилося, не лише у випадку проведення примусового освідування, як це визначено наразі у ч. 5 ст. 241 КПК України, а й разі проведення освідування за її добровільною згодою.

Висновки. Зважаючи на вище викладене, ми пропонуємо ст. 241 КПК України викласти у такій редакції:

«1. Слідчий, дізнавач, прокурор здійснює освідування особи для виявлення на її тілі, одязі, в якому вона перебуває, слідів кримінального правопорушення та їх вилучення або виявлення особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу. Застосування примусу допускається лише у межах, необхідних для досягнення мети освідування.

2. Освідування здійснюється на підставі постанови слідчого, дізнавача, крім випадків передбачених частиною третьою цієї статті, у разі необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря, спеціаліста. Освідування, яке супроводжується оголошенням освідуваної особи, здійснюється особами тієї ж статі, за винятком його проведення лікарем і за згодою особи, яка освідується. Слідчий, дізнавач, прокурор не вправі бути присутнім при освідуванні особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю оголошувати особу, що підлягає освідуванню.

3. Перед початком освідування особі пропонується добровільно пройти освідування на підставі постанови дізнавача, слідчого, а в разі її відмови освідування проводиться примусово на підставі постанови прокурора.

4. При освідуванні не допускаються дії, які принижують честь і гідність особи або небезпечні для її здоров'я. За необхідності здійснюється фіксування наявності чи відсутності на тілі особи, яка підлягає освідуванню, слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет шляхом фотографування, відеозапису чи інших технічних засобів. Зображення, демонстрація яких може розглядатись як образлива для освідуваної особи, зберігаються в опечатаному вигляді і можуть надаватися лише суду під час судового розгляду. Застосування безперервного відеозапису освідування допускається лише за добровільної письмової згоди особи.

5. Про проведення освідування складається протокол згідно з вимогами цього Кодексу, копія якого надається особі, освідування якої проводилося».

Запропоновані нами шляхи удосконалення процесуальної форми проведення освідування як засобу кримінального процесуального доказування суттєво розширяють процесуальний інструментарій суб'єктів сторони обвинувачення під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, особливо тих, розслідування в яких здійснюється по «гарячим слідам», а також розвантажать прокурорів, які здійснюють процесуальне керівництво досудовим розслідуванням у відповідних кримінальних провадженнях, що сприятиме своєчасності здійсненню досудового розслідування та виконанні завдань кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Баганець О.В. Доказування стороною обвинувачення прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою у досудовому розслідуванні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Баганець Олександр Васильович. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2017. – 269 с.
2. Вапнярчук В.В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія / В.В. Вапнярчук. – Харків: Юрайт, 2017. 408 с.
3. Галаган В.І. Реалії і проблеми нового КПК / В.І. Галаган, О.І. Галаган // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 13–18.
4. Галаган В.І. Дотримання прав учасників кримінального провадження під час проведення освідування: монографія / В.І. Галаган, С.С. Ключуряк, Ж.В. Удовенко та ін. // Київ: Центр учбової літератури, 2015. – 160 с.
5. Дуфенюк О.М. Правова регламентація проведення освідування: проблеми та шляхи вирішення / О.М. Дуфенюк, А.І. Кунтій // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2015. – № 4. – С. 298–306.
6. Ключуряк С.С. Освідування в системі слідчих (розшукових) дій: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Ключуряк Степан Степанович. – К.: Національна академія внутрішніх справ, 2013. – 199 с.
7. Сергеева Д. Поняття та види слідчих (розшукових) дій за чинним КПК України / Д. Сергеева // Право України. – 2013. – № 11. – С. 180–188.
8. Стратегія національної безпеки України : затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
9. Уголовно-процессуальное законодательство Чешской Республики : учеб.-метод. пособие / под ред. Л. В. Майорова. – Красноярск: Красноярский государственный университет, 1999. – 107 с.
10. Уголовно-процессуальный закон Латвии от 21.04.2005. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.pravo.lv/likumi/29_upz.html
11. Уголовно-процессуальный кодекс Азербайджанской Республики от 14.07.2000 № 907-ПГ. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.unodc.org/tldb/pdf/Azerbaijan_Code_of_Criminal_Procedure_in_Russian_Full_text.pdf
12. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Армения от 01.07.1998. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1450&lang=rus#7>
13. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь от 16.07.1999 № 295-3. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kodeksy.by/ugolovno-processualnyy-kodeks>
14. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 04.06.2014. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575852
15. Уголовно-процессуальный кодекс Туркменистана: Закон Туркменистана от 18.04.2009. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=27706
16. Уголовно-процессуальный кодекс Эстонской Республики от 01.05.2015. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://v1.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫЙ%20КОДЕКС_01.05.2015.pdf
17. Цуцкірідзе М.С. Кримінальна процесуальна діяльність слідчого : теорія та практика : монографія / М.С. Цуцкірідзе. – Київ : Алерта, 2020. – 562 с.
18. Чернявський С.С. Особливості розслідування одержання прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою / С.С. Чернявський // Вісник кримінального судочинства. – 2015. – № 1. – С. 223–229.
19. Чернявський С.С. Актуальні питання досудового розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою / С.С. Чернявський, О.Ю. Татаров // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 3. – С. 27–40.
20. Шумейко Д.О. Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Шумейко Дмитро Олександрович. – Київ: НАВС, 2015. – 263 с.
21. Kodeks postepowania karnego. kodeks.ws Retrieved from http://kodeks.ws/postepowania_karnego/

References:

1. Bahanets, O.V. (2017). Dokazuvannia storonoiu obvynuvachennia pryiniattia propozytsii, obitsianky abo oderzhannia nepravomirnoi vyhody sluzhbovoiu osoboio u dosudovomu rozsliduvanni [Proof by the prosecution of accepting an offer, promise or receiving an improper benefit by an official in a pre-trial investigation]. *Candidate's thesis*. Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv [in Ukrainian].
2. Vapniarchuk, V.V. (2017). *Teoriia i praktyka kryminalnoho protsesualnoho dokazuvannia: monohrafiia [Theory and practice of criminal procedural evidence: monograph]*. Kharkiv: Yurait [in Ukrainian].
3. Halahan, V.I. & Halahan, O.I. (2013). Realii i problemy novoho KPK [Realities and problems of the new CCP]. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav – Legal Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 1, 13–18 [in Ukrainian].
4. Halahan V.I., Klochuriak S.S., Udovenko Zh.V. et al. (2015). Dotrymannia prav uchasnykiv kryminalnoho provadzhennia pid chas provedennia osviduvannia: monohrafiia [Observance of the rights of participants in criminal proceedings during the investigation: monograph] Kyiv: Tsentru uchbovoi literatury [in Ukrainian].
5. Dufeniuk O.M. & Kuntii A.I. (2015). Pravova rehlementatsiia provedennia osviduvannia: problemy ta shliakhy vyrishennia [Legal regulation of the survey: problems and solutions]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs*, 4, 298–306 [in Ukrainian].
6. Klochuriak, S.S. (2013). Osviduvannia v systemi slidchykh (rozshukovykh) dii [Examination in the system of investigative (search) actions]. *Candidate's thesis*. Kyiv: National Academy of Internal Affairs [in Ukrainian].
7. Serhieieva, D. (2013). Poniattia ta vydy slidchykh (rozshukovykh) dii za chynnym KPK Ukrainy [Concepts and types of investigative (search) actions under the current CPC of Ukraine]. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*, 11, 180–188 [in Ukrainian].
8. Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy: zatverdzhena Ukazom Prezidenta Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku № 392/2020 [National Security Strategy of Ukraine: from September 14, 2020 № 392/2020]. rada.gov.ua Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> [in Ukrainian].
9. Majorov, L. V. (Eds.). (1999). *Ugolovno-protcessualnoe zakonodatelstvo Cheshskoi Respubliki: ucheb.-metod. posobie [Criminal Procedure Law of the Czech Republic: teaching aid]*. Krasnoiarisk: Krasnoyarsk State University [in Russian].
10. Ugolovno-protcessualnyi zakon Latvii ot 21.04.2005 [Criminal Procedure Law of Latvia from 21.04.2005] pravo.lv Retrieved from http://www.pravo.lv/likumi/29_upz.html [in Russian].
11. Ugolovno-protcessualnyi kodeks Azerbaidzhanskoi Respubliki ot 14.07.2000 № 907-IG [Criminal Procedure Code of the Republic of Azerbaijan dated 07/14/2000 No. 907-IG] unodc.org Retrieved from https://www.unodc.org/tldb/pdf/Azerbaijan_Code_of_Criminal_Procedure_in_Russian_Full_text.pdf [in Russian].
12. Ugolovno-protcessualnyi kodeks Respubliki Armeniia ot 01.07.1998 [Code of Criminal Procedure of the Republic of Armenia from 01.07.1998]. parliament.am Retrieved from <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1450&lang=rus#7> [in Russian].
13. Ugolovno-protcessualnyi kodeks Respubliki Belarus ot 16.07.1999 № 295-Z [Criminal Procedure Code of the Republic of Belarus from 16.07.1999 No. 295-Z] kodeksy.by Retrieved from <http://kodeksy.by/ugolovno-processualnyy-kodeks> [in Russian].
14. Ugolovno-protcessualnyi kodeks Respubliki Kazakhstan ot 04.06.2014 [Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan from 04.06.2014]. online.zakon.kz Retrieved from http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575852 [in Russian].
15. Ugolovno-protcessualnyi kodeks Turkmenistana: Zakon Turkmenistana ot 18.04.2009 [Criminal Procedure Code of Turkmenistan from 18.04.2009] base.spinform.ru Retrieved from http://www.base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=27706 [in Russian].
16. Ugolovno-protcessualnyi kodeks Estonskoi Respubliki ot 01.05.2015 – [Code of Criminal Procedure of the Republic of Estonia] juristaitab.ee Retrieved from https://v1.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/UGOLOVNO-PROTCESSUALNYI%20KODEKS_01.05.2015.pdf [in Russian].
17. Tsutskiridze, M.S. (2020). *Kryminalna protsesualna diialnist slidchoho : teoriia ta praktyka: monohrafiia [Criminal procedural activity of the investigator: theory and practice: monograph]*. Kyiv: Alerta [in Ukrainian].
18. Cherniavskiy, S.S. (2015). Osoblyvosti rozsliduvannia oderzhannia pryiniattia propozytsii, obitsianky abo oderzhannia nepravomirnoi vyhody sluzhbovoiu osoboio [Features of the investigation of receiving an offer, promise or receiving an improper benefit by an official]. *Visnyk kryminalnoho sudochynstva – Bulletin of criminal proceedings*, 1, 223–229 [in Ukrainian].
19. Cherniavskiy, S.S. & Tatarov, O.Iu. (2014). Aktualni pytannia dosudovoho rozsliduvannia oderzhannia nepravomirnoi vyhody sluzhbovoiu osoboio [Topical issues of pre-trial investigation of obtaining illegal benefits by an official]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 3, 27–40 [in Ukrainian].
20. Shumeiko, D.O. (2015). Rozsliduvannia pryiniattia propozytsii, obitsianky abo oderzhannia nepravomirnoi vyhody sluzhbovoiu osoboio [Investigate the acceptance of an offer, promise or misappropriation by an official]. *Candidate's thesis*. Kyiv: NAVS [in Ukrainian].
21. Kodeks postepowania karnego. kodeks.ws Retrieved from http://kodeks.ws/postepowania_karnego/ [in Polish].